

Kirkelig ansattes samtaler med barn og ungdom. Situasjonsforståelse, taushetsplikt, meldeplikt m.m.

Foto: Torstein Ihle

Dina Willemse og Marit Bunkholt

Artikkelen er skrevet som en bakgrunn og utdyping av ressursheftet «**Kirkens samtaler med barn og ungdom**». Se mer om dette på litteraturlisten.

Innhold

Barn og ungdoms samtaler med kirkelige ansatte.....	3
Noen situasjonsbeskrivelser.....	3
Kort begrepsavklaring	4
Taushetsplikten og barns beste.....	4
Hvilke voksne retter denne artikkelen seg til?	5
Kirkelige ansatte: Krav om profesjonalitet og godt skjønn	5
Barns rettigheter	6
Foreldreansvaret	8
Kirkelig refleksjon over alder og kirkelig deltakelse	8
Taushetsplikt for kirkelige ansatte	9
Avvergeplikten og meldeplikt til barnevernet.....	10
Presters forvaltning av taushetsplikten.....	11
Samarbeid med andre instanser med omsorg for barn	13
Hovedvei til god hjelp: Samtykke	13
Situasjonsforståelse: Hva gjør vi når vi snakker med barn og ungdom?.....	14
Tydighet på rolle og taushetsplikt	16
Hva gjør vi med bekymringen? Et eksempel	17
Litteratur.....	18

Barn og ungdoms samtaler med kirkelige ansatte

Barn og ungdom betror seg til voksne de har tillit til. Kirken har gjennom de siste tiårene skapt nye arbeidsformer for å møte barn og ungdom med trosopplæring og miljøtiltak. Dette har selvsagt påvirket de kirkelige ansattes rolle og arbeidsoppgaver. Mange er mer sammen med barn og ungdom enn tidligere, og i andre former enn før. Leirarbeid og trosopplæringstiltak som innebærer lengre opphold i kirken uten foreldre gir situasjoner som igjen skaper samtaler og betroelser.

Hvordan er samtaler med barn og unge under 18 år å forstå? Er disse samtalene sjelesorg? Gjelder taushetsplikten slik den defineres i forvaltnings- og straffeloven også for samtaler med barn? Hvordan skal kirkelige ansatte avveie taushetsplikten mot meldeplikt til barnevernet og avvergeplikten mot alvorlige forbrytelser? Hvordan ta barn og unge på alvor når de henvender seg med en betroelse? Og hva gjør kirkelige ansatte med det de ser og overhører når de er sammen med barn og ungdom?

Kirkens nettsider og trosopplæringens ressursbank gir liten hjelp til å finne svar på slike spørsmål. De drøftingene som fins i skriftlig form om kirkelige ansattes taushetsplikt tar i liten grad opp forholdet mellom taushetsplikt og alderen på den som betror seg. Denne artikkelen, sammen med ressursheftet «Kirkens samtaler med barn og ungdom», søker å bøte på dette. Vi ønsker å bidra til økt refleksjon om rolle og handlingsrom blant kirkelige ansatte som møter barn og ungdom i kirken, og bidra til forståelse av hva en kan gjøre når en blir bekymret for et barn eller en ungdom.

Noen situasjonsbeskrivelser

En prest opplever en kort, spontan samtale hvor det drypper noe informasjon om vanskelige ting. Et barn på 10-11 år forteller om mobbing på skolen mens presten egentlig holder på med noe annet. Hun forteller at hun også har fortalt om det til helsesøster.

Kateketen overhører samtalen i en venninnegjeng mens de er på konfirmantleir. En av jentene betror seg til de andre om at det er vanskelig hjemme for tiden. Mor og far har akkurat flyttet fra hverandre. En av de andre venninnene forteller om en annen jente som de også vet opplever noe av det samme.

Mange kirkelige ansatte har lært om overgrep og vold, og kan mene at de gjenkjenner tegn på dette hos et barn eller ungdom. Skal den kirkelige ansatte ta initiativ til samtale eller ikke når han/hun registrerer slike tegn?

En konfirmant begynner å snakke med diakonen om en svært krevende livssituasjon mens de går sammen bakerst på en pilgrimsvandring. Hun mistet en søster i sykdom for noe tid siden. Samtalen foregår med mulighet for at flere andre kan høre det som blir sagt.

Prestens sønn kan fortelle at en av tolvåringene han kjenner fra menigheten legger ut utfordrende bilder av seg selv på sosiale medier.

En ungdom med svært alvorlige problemer knyttet til rusmidler snakker med en frivillig ungdomsleder i kirken om disse, og vil ikke at det skal fortelles videre til noen.

Presten får i samtale med en ungdom vite om triste og vanskelige ting som pågår, men hendelsene omfattes ikke av avvergeplikt for alvorlige forbrytelser. Han lytter og vet, men gjør ikke mer.

En prest kommer med dødsbudskap til en familie. De to yngste barna (6 og 8 år) klenger seg til henne og ber henne om å bli. I den korte samtalen som følger gjør hun det klart at de kan snakke med henne. Hun lurar på om hun ser tegn på omsorgssvikt, men er ikke sikker.

Kort begrepsavklaring

Begrepene utdypes lenger ut i teksten.

Taushetsplikt: Taushetsplikt innebærer plikt til å holde opplysninger om andres personlige forhold hemmelig. De forskjellige gruppene av ansatte i kirken har forskjellige former for taushetsplikt, og dermed også forskjellige former for meldeplikt og forskjellige muligheter i samarbeid.

Meldeplikt (eller opplysningsplikt): Barnevernloven pålegger en rekke profesjoner, inkludert flere kirkelige ansatte, meldeplikt når de blir bekymret for et barns livssituasjon. Prester er unntatt slik meldeplikt. Alle privatpersoner har mulighet til å melde fra om bekymring for barn.

Avvergeplikt: Avvergeplikten er regulert gjennom straffelovens §196 og pålegger alle borgere, uten hensyn til taushetsplikt, å avverge en rekke planlagte eller pågående alvorlige forbrytelser. Avvergeplikten gjelder altså alle kirkelige ansatte.

Taushetsplikten og barns beste

Et utviklingsprosjekt blir til

«Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep» tok våren 2015 initiativ til en samtale med Presteforeningen omkring samtaler med barn, prestens taushetsplikt og opplysningsforpliktelser. Henvendelsen bidro til etablering av et fagutviklingsprosjekt med støtte fra «Størst av alt – trosopplæring i Den norske kirke». Prosjektet er et samarbeid mellom Presteforeningen, Ressurssenteret, Diakonforbundet og KUFO.

Ressurssenterets anliggende da de henvendte seg til Presteforeningen er godt beskrevet i artikkelen «Taushetsplikt og avvergeplikt i møte med barn og unge» av Elisabeth Torp og Lennart Persson, begge fra Ressurssenteret.

Hvordan avverge vold mot barn?

Torps og Perssons utgangspunkt er spørsmålet om hvordan kirkelige medarbeidere kan bidra til at vold og overgrep mot barn kan avverges. De peker på at vi nå vet mer enn før om hvordan barn og ungdom rammes av maktovergrep og misbruk. Denne kunnskapen gjør det ikke mindre viktig å finne fram til hvordan vi best håndterer informasjon om slike situasjoner. Dernest har kirken og andre fått et skjerpet blikk på seg fra myndighetenes side. Avvergeplikten er innskjerpet fra 2010, og diskusjonen om hvorvidt også prestene (som andre kirkelige ansatte) skal pålegges meldeplikt til barnevernet er reist.

Torp og Persson minner om at formidling av vonde erfaringer ikke alltid meldes i direkte tale, men oftere i form av små eller utydelige signaler. Overgrep påfører skam og skyld, og kan ofte føre til at barnet eller ungdommen ikke ønsker å sette ord på erfaringen, men likevel forsøker å gi uttrykk for at det har skjedd noe. De kirkelige ansattes og barns/ungdoms forståelse av taushetsplikten kan være forskjellig. Det viktigste for barnet kan være å oppleve at den andre er til å stole på, skriver Persson og Torp. De oppfordrer til å arbeide fram en «åpenhetskultur» i kirkens omgang med barn og ungdom. En åpenhetskultur kan bety å ha samtale med døra på gløtt, og ha åpne linjer til kolleger om vanskelige utfordringer. Taushetsplikten kan bidra til å skape en trygg allianse med barn og ungdom,

men da bør den sees i lys av at målet med alliansen er at den skaper en trygg arena for å hjelpe barnet når det trenger det.

Med denne presentasjonen av noen hovedpoeng fra Torps og Perssons artikkel er vi inne i det som er denne artikkelens anliggende: Hvordan håndterer kirkelige ansatte informasjon de får (på forskjellig vis, fra forskjellige kilder) om barns og ungdoms vanskelige livsvilkår, enten det er fra de som utsettes for dypt alvorlige forbrytelser eller de som lever med daglig omsorgssvikt eller mobbing?

Videre berører vi i artikkelen hvilke vurderinger kirkelige medarbeidere gjør for å finne ut om de skal melde fra eller la det være. Er det forskjell på de såkalte «terskelvurderingene» kirkelige medarbeidere gjør i forbindelse med en eventuell inngripen i en situasjon? Med andre ord: Hvor alvorlig mener de situasjonen skal være for barnet eller ungdommen? Og kan ulike profesjonsidealer spille inn i avgjørelsene? Kjartan Leer-Salvesen kom i 2015 med en PhD der han undersøker prester og læreres holdninger til å bruke meldeplikt og avvergeplikt. Noen av hans innsikter vil bli trukket inn og belyst for å aktualisere tematikken i denne artikkelen.

Hvilke voksne retter denne artikkelen seg til?

Artikkelen retter seg mot voksne som er ansatt i kirken og som omgås barn og ungdom i sitt arbeid. Dette er trosopplæringsmedarbeidere med forskjellige slags utdanninger, menighetspedagoger, kateketer, kantorer og korledere, (ungdoms)diakoner og prester. Noen av disse yrkesgruppene jobber nesten bare med barn og ungdom, andre forholder seg til alle aldersgrupper i menighet og lokalmiljø. Uansett har de til felles at de ønsker å bidra til barns gode oppvekstvilkår, og gi barn og ungdom mulighet til å bli kjent med og finne seg til rette i kirken.

Kirkelige ansatte: Krav om profesjonalitet og godt skjønn

Profesjonalitet

Kirkelige ansatte - prester, diakoner og kateketer, er profesjonelle og tilhører hver sin profesjon. Også andre kirkelige ansatte lever og arbeider med lignende krav til profesjonalitet uten å tilhøre det som samfunnet definerer som en profesjon.

En definisjon av profesjon er denne som man kan finne på hjemmesiden til Senter for profesjonsstudier ved Høgskolen i Oslo og Akershus: *Det er vanlig å omtale profesjoner som yrkesgrupper som har en autonomi i utføringen av sine arbeidsoppgaver. Det vil si at de er i en viss grad selvstyrende yrkesgrupper; det som forventes å styre deres virksomhet er en mer eller mindre eksklusiv fagkunnskap og en yrkesetikk.*

Profesjonalitet innebærer å vise seg tilliten verdig – den tilliten man har fått når man gis faglig frihet og selvstendighet i sin yrkesutøvelse. En slik forståelse av profesjonalitet er lett å gjøre gyldig for alle voksne ansatte i kirken som arbeider med barn og ungdom. Disse ansatte har fått tillit fra arbeidsgiver og foreldre til å være sammen med barn og ungdom, drive trosopplæring og miljøarbeid, være ansvarlige voksne i barns og ungdoms liv ved siden av foreldre, lærere og andre omsorgspersoner. Profesjonalitet i disse sammenhengene skal vise seg som evne til å bruke sin fagkunnskap klokt i møte med enkeltmennesker, og å gjøre det yrkesetisk bevisst.

Skjønn – hva er det?

De profesjonelles autonomi og de komplekse og unike situasjonene mennesker som arbeider med mennesker møter, skaper behov for å utvikle et godt skjønn. Det gode skjønn relaterer seg til helheten i situasjonen. Det skjeler mellom vesentlig og uvesentlig, vurderer ulike sider ved sammensatte situasjoner og avveier mellom ulike interesser og hensyn. I tillegg til skjønn snakker vi ofte om dømmekraft, faglig og moralsk. Dømmekraft i denne sammenhengen innebærer mot til å foreta valg også når ingen løsninger framstår som ideelle.

Sammen med kunnskap og yrkesetikk skal godt skjønn bidra til god yrkesutøvelse, til beste for den og de den profesjonelle møter. Kirkelige ansatte må uansett utdanning og yrkeserfaring både kunne forstå og forklare utfordringer de står overfor, og de må ha kunnskaper og ferdigheter for å kunne møte disse utfordringene.

Skjønn – når og hvordan brukes det?

Skjønn brukes i situasjoner hvor svaret på utfordringen som gis ikke er klart, og forutsetter ferdigheter og evner til å resonnerer i den aktuelle situasjonen. I noen situasjoner er det svært tydelig at myndighetene har fastlagt hvor stort handlingsrom det er for skjønn. Vi vil se dette tydelig når vi gjør rede for avvergeplikten litt lenger ut i artikkelen. Skjønn må forholde seg til lovverk og samfunnsmandat – og den enkelte yrkesutøver må kunne gjøre rede for hvordan hun/han har tenkt i sin skjønnsutøvelse.

Kollegialitet, samarbeid og veiledning kan bidra til å styrke den enkeltes skjønnsutøvelse. Det er godt mulig å samtale om utfordringer uten å bryte taushetsplikten. Både generelle problemstillinger og aktuelle situasjoner bør drøftes med kolleger underveis i vurderingsprosessen fram mot en handling. Aktuelle situasjoner med enkeltpersoner involvert skal normalt anonymiseres og generaliseres før drøfting med kolleger eller veiledere.

De fleste kirkelige ansatte opplever fra tid til annen stå alene i møte med et barn eller en ungdom i sin arbeidshverdag. En kan f.eks. blir oppsøkt med behov for en samtale, eller mer tilfeldig komme i snakk med et barn eller en ungdom. I disse situasjonene er barnet og ungdommen overlevert til den enkelte kirkelige medarbeiderens skjønn. Taushetsplikten er en av flere rammebetingelser som gjelder for disse møtene. Som vi skal se i fortsettelsen spiller også andre faktorer inn, for eksempel barnets selvstendighet, foreldreansvaret, og forskjellige slags opplysningsforpliktelser.

I møte med enkeltsituasjoner er det viktig å vite om forhold som bør tas med inn i refleksjonen fram mot en handling. Videre i artikkelen vil vi legge fram og diskutere aktuell kunnskap og sentrale bestemmelser vi mener er viktig for å kunne utøve godt skjønn i møte med barn og ungdom som har det vanskelig.

Barns rettigheter

Barneloven om barns rett til å bli hørt

Barn og ungdom er hele mennesker. De har rettigheter og plikter i samfunnet tilpasset sin alder. Barneloven er opptatt av barnets autonomi i forhold til foreldrene. Barn skal høres i saker som angår dem, og (selvsagt) i økende grad med stigende alder.

Barneloven §31: «*Rett for barnet til å vere med på avgjerd*

Etter kvart som barnet blir i stand til å danne seg egne synspunkt på det saka dreiar seg om, skal foreldra høyre kva barnet har å seie før dei tek avgjerd om personlege forhold for barnet. Dei skal leggje vekt på det barnet meiner alt etter kor gammalt og modent barnet er. Det same gjeld for andre som barnet bur hos eller som har med barnet å gjere.

Eit barn som er fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne synspunkt, skal få informasjon og høve til å seie meininga si før det blir teke avgjerd om personlege forhold for barnet, mellom anna om foreldreansvaret, kvar barnet skal bu fast og samvær. Meininga til barnet skal bli vektlagt etter alder og modning. Når barnet er fylt 12 år, skal det leggjast stor vekt på kva barnet meiner.»

Helsevesenets informasjonsflyt om barn

På noen samfunnsområder har dette fått direkte og tydelige konsekvenser. Helsevesenet opererer med tre aldersgrenser i sin virksomhet i møte med barn og ungdom: 12 år, 16 år og 18 år. Anne Kjersti Befring skriver i Tidsskrift for Den norske legeforening 5/2004 om «Informasjon og samtykke ved behandling av barn og ungdom» (<http://tidsskriftet.no/article/987029>). Den helserettslige myndighetsalder er 16 år. Den fravikes bare når foreldrene trenger helt nødvendig informasjon for å kunne utøve foreldreansvaret fram til 18 års alder. Dette kan for eksempel være informasjon de må ha for å kunne følge opp behandling barnet får. Barnet selv har for øvrig ansvar og myndighet når det gjelder informasjon og samtykke knyttet til egen behandling ved fylte 16 år. Imidlertid kan det gjøres unntak ned til 12 års alder, og barn mellom 12 og 16 år skal uansett informeres tilsvarende som foreldrene. Mellom 12 og 16 år har barnet også rett til medvirkning tilpasset alder og modenhet. Et barn i denne gruppen kan kreve «en viss beskyttelse mot at nærmere angitt informasjon gis foreldrene», dersom barnet selv ber om det. Når det gjelder barn under 12 år gis all informasjon foreldrene, og barnet informeres tilpasset alder og modenhet.

Kirkens forpliktelser overfor barns meninger?

Barn som er 12 år gamle skal altså ha informasjon om egen helse, og det skal legges stor vekt på hva de mener om sine personlige forhold. Det kan derfor være rimelig også for kirkelige ansatte å forholde seg til denne alderen som et punkt for større selvstendighet, religiøst og personlig. Men også barn under 12 år snakker med voksne som de får tillit til, uansett om den voksne inviterer til det eller ikke. Barneloven strekker «høringsalderen» ned mot sjuårs alder, og videre ned dersom man mener barnet kan danne seg egne synspunkt.

§31 i Barneloven har et særlig fokus på forholdet mellom foreldre og barn. Men loven nevner også «andre som barnet bur hos, eller som har med barnet å gjere». Kirkelig ansatte som møter barn og ungdom har altså en forpliktelse på barns rett til å mene noe om sitt eget liv. De skal lytte til barnet, og ta de med på råd når de får ansvar for valg som tas på barets vegne. Dette aktualiseres blant annet i forbindelse med avvergeplikten (se mer om den under).

Barn har ifølge barnekonvensjonen rett til åndelig utvikling. De har en selvstendig rett til å finne fram til et religiøst ståsted. Hva dette kan bety vil nok være forskjellig i forskjellige religiøse kontekster. I vår sammenheng vil det være naturlig å tenke på barns rett til å delta på trosopplæring i kirka, og også deres mulighet til å velge dette selv, uavhengig av foreldres ståsted.

Foreldreansvaret

Foreldre har foreldreansvar for barnet fram til fylte 18 år. De skal gi nødvendig omsorg og oppfølging.

Barneloven § 30. Innholdet i foreldreansvaret.

Barnet har krav på omsorg og omsorg fra dei som har foreldreansvaret. Dei har rett og plikt til å ta avgjerder for barnet i personlege tilhøve innanfor dei grensene som §§ 31 til 33 set. Foreldreansvaret skal utøvast ut frå barnet sine interesser og behov.

Dei som har foreldreansvaret, er skyldige til å gje barnet forsvarleg oppseding og forsyting. Dei skal syte for at barnet får utdanning etter evne og givnad.

Barnet må ikkje bli utsett for vald eller på anna vis bli handsama slik at den fysiske eller psykiske helsa blir utsett for skade eller fare. Dette gjeld òg når valden brukast som ledd i oppsedinga av barnet. Bruk av vald og skremmande eller plagsam framferd eller annan omsynslaus åtferd overfor barnet er forbode.

Om retten til å ta avgjerd for barnet i økonomiske tilhøve gjeld reglane i verjemålslova 22. april 1927 nr. 3.

Kirkelige ansatte må ta dette med i vurderingen når de mottar betroelser fra barn og ungdom. Foreldre har rett til informasjon som er nødvendig for at de kan oppfylle sitt foreldreansvar. Dette er imidlertid ikke tydelig avklart opp mot kirkelige ansattes taushetsplikt. I helsevesenet er slik informasjon nødvendig på en annen måte enn i kirken, siden informasjonen kan være nødvendig for at foreldrene skal kunne følge opp barnets behandling. Det er likevel slik at også helsepersonell må bruke skjønn i møte med disse aldersgrensene, der de ikke er sikre på at informasjon til foreldrene vil fungere konstruktivt for barnet/ungdommen. Helsevesenets opplegg for informasjonsflyt basert på alder kan ikke overføres direkte på kirken, men kan likevel være en nyttig pekepinn på hvordan man vurderer i enkeltsituasjoner ut fra barns alder.

Kirkelig refleksjon over alder og kirkelig deltakelse

Religiøs myndighetsalder

Det fins noen formelle aldersgrenser knyttet til kirkelig deltakelse. Den tydeligste er å finne i Kirkeloven §3.6. Der dras det en grense ved 15 år. De som er 15 år kan melde seg ut og inn i Den norske kirke. Samme aldersgrense settes i «Lov om trdomssamfunn og ymist anna», §3. Populært sies det ofte at barn blir religiøst myndige 15 år gamle. Det virker derfor rimelig at kirkelige ansatte kan se på ungdom fra 15 år og oppover som «religiøst voksne». De kan fritt søke sin plass i kirkens liv, inkludert søke sjelesorg med krav om prestens taushetsplikt. Likevel er ikke ungdommen myndig i samfunnet som sådan, og står fortsatt under foreldrenes omsorg.

Refleksjon over barns deltakelse

Ved siden av den religiøse myndighetsalder har kirken bestemmelser om barn, alder og nattverd, og har arbeidet mye med barns deltakelse i gravferder. Det er også regler for alder når det gjelder ansvar for gravferd, valgbarhet og kirkelig stemmerett og det er en «normalalder» for konfirmasjon.

Om nattverden kan man lese på kirkens nettsider: «Barn som er døpt og har fått veiledning om nattverden, kan delta ved nattverden sammen med sine foreldre, faddere eller andre som har medansvar for barnets kristne oppdragelse.» Nattverden har ingen aldersgrense nedad, men det forutsettes at det er gitt veiledning, og at barnet følges av en voksen med del i dets kristne oppdragelse. Foreldreansvaret, vidt forstått, er slik viktig for barnets religiøse liv.

Foreldrene vil også normalt delta et stykke i barnets kontakt med kirken gjennom trosopplæringen. Fra 7-8-årsalderen er det helt vanlig at barn er sammen med kirkelige ansatte uten foreldrene, men også barn helt ned mot treårsalderen overlates i kirkelige ansattes varetekt mens foreldrene for eksempel drikker kaffe i et tilstøtende rom. Hva gjør vi med betroelser fra et barn når foreldrene sitter i naborommet? Før vi ser nærmere på slike situasjoner, må vi også undersøke forholdet mellom taushetsplikten og de forskjellige opplysningsforpliktelsene kirkelige ansatte har.

Først en foreløpig konklusjon: Kirkelige ansattes møte med barn og ungdom er ikke så systematisk tilrettelagt med hensyn til alder som helsepersonells møter med barn og ungdom. Vi mener likevel disse møtene på lignende måter må preges av en tydelig bevissthet om foreldreansvaret, barns rettigheter og den religiøse myndighetsalder. Forvaltning av, og refleksjon rundt taushetsplikten må holdes sammen med barnelovens beskrivelser av barns og foreldres rettigheter og plikter.

Taushetsplikt for kirkelige ansatte

Taushetsplikt innebærer plikt til å holde opplysninger om andres personlige forhold hemmelig.

De forskjellige gruppene av ansatte i kirken har ulike former for taushetsplikt, og dermed også forskjellige former for meldeplikt og muligheter for samarbeid med egen stab.

Forvaltningsloven

Alle kirkelige ansatte har taushetsplikt etter forvaltningsloven §13. Prester og diakoner som er sykepleierutdannet har både taushetsplikt etter forvaltningsloven, og en yrkesmessig taushetsplikt. Sykepleieres taushetsplikt er regulert gjennom helsepersonelloven, mens presters taushetsplikt er regulert av straffeloven.

Taushetsplikt etter forvaltningsloven gjelder for opplysninger man mottar i forbindelse med arbeidet, og som ikke forutsettes allment kjent. Denne taushetsplikten er ikke avhengig av hvordan man mottar opplysningene. Loven åpner for at man kan dele opplysninger i samme organ for å lette samarbeidet. Den åpner også for at lovbrudd anmeldes.

Yrkesmessig taushetsplikt

Presters yrkesmessige taushetsplikt er regulert gjennom straffelovens §211. Den innebærer at det er straffbart å «åpenbare hemmeligheter som er betrodd» vedkommende yrkesutøver «i anledning av stillingen eller oppdraget». Denne taushetsplikten settes bare til side av den lovbestemte avvergeplikten (se under), ved nødrett eller ved at den som har betrodd seg fritar den kirkelige ansatte for sin taushetsplikt (samtykke).

Den yrkesmessige taushetsplikten gjelder for betroelser. Den gjelder altså ikke nødvendigvis all slags informasjon man mottar på forskjellige andre måter, men dette kan diskuteres. Siden den yrkesmessige taushetsplikten ofte framstår som strengere enn den forvaltningsmessige, er dette viktig å være oppmerksom på og ta med i den totale vurderingen av en situasjon. Ikke all informasjon en prest tar imot kommer i form av betroelser. Kirkelige ansatte ser samspill blant barn og ungdom, og de hører rykter som alle andre i et lokalmiljø. Slik informasjon er ikke nødvendigvis dekket av den yrkesmessige taushetsplikten, men er ofte likevel dekket av taushetsplikt etter forvaltningsloven. Det kan for eksempel gjelde noe man overhører andre samtale om, mens man er i tjeneste på et arrangement.

Prestens yrkesmessige taushetsplikten gjelder også for prestens «medhjelpere». Dette er personer som i kraft av sin stilling står tett på virksomheten til den som mottar betroelsen. Det vil ikke være urimelig å anta at dette gjelder for ansatte som samarbeider i konfirmantundervisning, leiarbeid eller diakonale tiltak. Kirkelige ansatte som ikke automatisk har yrkesmessig taushetsplikt etter §211 i straffeloven kan altså likevel kan ha det i kraft av å være «medhjelper» for presten.

Avvergeplikten og meldeplikt til barnevernet

Avvergeplikt for alvorlige forbrytelser

Avvergeplikten er regulert gjennom straffelovens §196 og pålegger alle borgere, uten hensyn til taushetsplikt, å avverge en rekke alvorlige forbrytelser. I sammenheng med samvær med barn og ungdom i kirken vil det oftest være aktuelt å avverge vold og seksuelt misbruk av barn og ungdom.

Avvergeplikten ble innskjerpet i 2010. Det ble i den forbindelse pålagt avvergeplikt når det er «mest sannsynlig» at en forbrytelse pågår eller vil bli begått. Tidligere var kravet at informasjonen måtte være «pålitelig». Mest sannsynlig vil si at en er mer sikker enn usikker, selv om det kan være små marginer for dette. Man kan likevel bli usikker i en aktuell situasjon på om forbrytelsen er alvorlig nok til at den setter taushetsplikten til side. Samfunnet legger vekt på alles plikt til å avverge alvorlige forbrytelser. Dette gjenspeiles i at det knapt nok er kjent at noen som «i god tro» har søkt å avverge en straffbar handling er blitt dømt for brudd på taushetsplikten.

Avvergeplikten setter taushetsplikten til side, men det er likevel et rom for skjønnsutøvelse i lovverket. §196 i straffeloven sier at man skal avverge «gjennom anmeldelse *eller på annen måte*». Det er altså en plikt til å avverge, men man har selv mulighet til å vurdere hvordan dette best gjøres. Det vil f.eks. gi et visst handlingsrom til å bruke tid på samtale med et barn eller en ungdom som ikke ønsker at en kirkelig ansatt oppfyller avvergeplikten. Det kreves heller ikke nødvendigvis anmeldelse til politiet, og man kan velge andre avvergeformer (kontakt med foreldre, barnevern, skole, helsesøster, andre viktige voksne). Videre sier §196 at man skal avverge hvis ikke «plikten ikke kunne oppfylles uten å utsette ham selv, hans nærmeste eller noen uskyldig for siktelse eller tiltale eller fare for liv, helse eller velferd.» Det finnes altså forbrytelser kirkelige ansatte plikter å avverge – og som setter taushetsplikten til side. Det som overlates til den enkelte er å finne fram til riktig avvergehandling som faktisk stopper forbrytelsen, men som også tar tilstrekkelig hensyn til konsekvensene for presten selv og andre involverte. Plikten gjelder forbrytelser som pågår eller skal begås, og ikke forbrytelser som ligger i fortiden.

Når loven i forbindelse med å avstå fra en eventuell avvergehandling bruker hensynet til egen eller andres «velferd» ser vi at det tilsynelatende er ganske stort rom for skjønn. Hva innebærer et hensyn til barns «velferd» i denne sammenheng? Finnes det et hensyn å ta som er viktigere enn å få slutt på vold eller misbruk? Er det mulig å se for seg å la vold fortsette fordi andre hensyn veier tyngre? Det er vanskelig å tenke seg eksempler på dette. Normalt vil nok et slikt hensyn kun føre til en utsettelse av avvergehandlingen, for f.eks. å sikre seg et godt samarbeid med barnet slik at barnet kjenner at det bevarer kontrollen over eget liv så langt som mulig. Det kan i noen situasjoner være viktig å ikke bli «akutt» for raskt, for så å skape ytterligere et traume hos barnet. Å være en ansvarlig voksen kan noen ganger innebære å holde ut tanken på enda et slag eller overgrep mens en er i prosess med barnet eller ungdommen.

Meldeplikt til barnevernet

§6-4 i barnevernloven regulerer meldeplikten til barnevernet. Lovverket pålegger kontakt med barnevernet for en rekke profesjoner, offentlige myndigheter, organisasjoner og private som utfører oppgaver for stat, fylkeskommune eller kommune. Kontakten pålegges bl.a. «når det er grunn til å tro at et barn blir mishandlet i hjemmet eller det foreligger andre former for alvorlig omsorgssvikt» og «når et barn har vist vedvarende alvorlige atferdsvansker». Diakoner som er sosionomer og sykepleiere har uten hensyn til taushetsplikten meldeplikt til barnevernet ved bekymring for barn. Andre kirkelige ansatte unntatt prester (se Fisknes 2006) har også hatt meldeplikt til barnevernet som offentlige tjenestemenn. Det må klargjøres hvordan dette skal håndteres fra 1.1.2017.

Alle norske borgere kan melde bekymring for barn og ungdom til barnevernet. Dersom kirkelige ansatte etter 1.1.2017 ikke lenger har meldeplikt til barnevernet, har man selvsagt likevel mulighet til å melde bekymringer til barnevernet. Prester må uansett bruke sitt skjønn til å vurdere ønsket om å melde opp mot taushets- og avvergeplikten.

Meldeplikten gir også et visst rom for skjønn. Man vil blant annet måtte vurdere situasjonens alvorlighetsgrad, og hvor sikker man er på at det faktisk «foreligger» alvorlig omsorgssvikt (jf. paragrafen over). Det er mulig å be om en anonym drøfting i første omgang, og det kan uansett være fornuftig å søke samarbeid med og veiledning hos kolleger i situasjoner som dette.

En ekstra utfordring i forbindelse med meldeplikten er barnevernets posisjon og rykte i samfunnet. Mange mennesker har ikke tillit til barnevernet, men oppfatter de snarere som upålitelige og uforutsigbare i sin virksomhet. Vi tror det er avgjørende for kirkelige ansatte å opparbeide et godt og tillitsfullt forhold til sine lokale barnevernsansatte *før* krevende situasjoner oppstår. Det kan bety mye i for barn og familier med store utfordringer at vi kjenner de som vi skal melde til, og kan være tillitskapende agenter for at mennesker kan greie å motta nødvendig hjelp. Samtidig kan barnevernet, på samme måte som kirken, kritiske korrektiv til sin virksomhet. Igjen vil en opparbeidet kontakt i gode tider være en god basis, også for å nå fram med eventuell nødvendig kritikk.

Presters forvaltning av taushetsplikten

Presters faglige selvstendighet

Presters utøver sin virksomhet på et selvstendig faglig grunnlag, innenfor de rammer som settes av ordinasjonsforpliktelsen og tjenesteordningen. Kirken har langt tradisjon for å gi prester handlingsrom til å utforme sin rolle i tråd med egen overbevisning og teologisk ståsted. Det betyr at prester også kan ha forskjellige synspunkter på hvordan de bør forvalte sin taushetsplikt, til tross for at de forholder seg til samme lovverk.

Taushetsplikten reguleres i lovverket, men har også teologisk betydning. Det ser vi særlig hvis vi ser nærmere på skriftemålet. Her settes forskjellige presters forskjellige teologi og selvforståelse på spissen. For de fleste prester vil det nok være slik at taushetsplikten knyttet til skriftemålet har sammenheng med absolusjonen. Det som er bekjent og tilgitt er dekket av taushetsplikt, og i realiteten glemt. Når et menneske kommer for å skrifte en pågående eller planlagt alvorlig

forbrytelse som dekkes av avvergeplikten, kan enkelte prester oppleve et dilemma mellom lovverk og teologi.

Skriftemålet som eksempel

De av prestene som fastholder total taushetsplikt ved skriftemål, får støtte i gudstjenesteboka for Den norske kirke. I de alminnelige bestemmelsene for skriftemålets liturgi kan vi lese at: «Presten har kirkelig fullmakt til å motta skrifte og har juridisk ubetinget taushetsplikt.» Her støtter juss og teologi sammen. Utsagnet framstår opp mot straffeloven som ubeskyttet og ikke korrekt, men kan forstås utfra skriftemålets natur og teologi. Oftest vil det som skrifies uansett være gjort og avsluttet. Men hvis noen skrifter pågående forbrytelser som rammes av avvergeplikten så står vi der med teologien i den ene hånda og jussen i den andre. Vår påstand vil da være at gudstjenesteboka må vike for straffeloven, og at presten har avvergeplikt.

Imidlertid vil det selvsagt også her være rom for klokt skjønn. Dette skjønnet vil både vurdere om det er rom for absolusjon, og hvordan man best arbeider for å stoppe en pågående forbrytelse. En dialog om mulig anmeldelse vil også være på sin plass, selvsagt. Vi vil oppfordre til å være mindre solidarisk med den andres behov for taushet så lenge forbrytelsen pågår og noen lider under den. Det er likevel mulig å møte den som skrifter med omsorg og åpenhet, samtidig som man er tydelig på hvor primærforpliktelsen ligger.

Sentrale utfordringer i forvaltningen av taushetsplikten

Juristen Ole Herman Fisknes er streng med prestene i sin artikkel om taushetsplikten (Inter collegas 2006). Han viser liten forståelse for de som er mer opptatt av at taushetsplikten er et adelsmerke ved presten, i stedet for, som Fisknes påpeker, at taushetsplikten er den andres vern for å kunne våge å betro seg. I forlengelsen av dette understreker han at taushetsplikten oppheves av den andre når den andre ønsker det, og at presten på sin side ikke kan tviholde på den fordi han eller hun oppfatter den som ubetinget.

Uavhengig av skriftemålet er det flere anliggender som møtes når prester utfordres på taushetsplikten i møte med barn eller ungdom som lider under andres handlinger, enten handlingene er dekket av avvergeplikten eller ikke. Respekten for og tilliten til taushetsplikten er viktig å opprettholde for folk og samfunn, - det gir trygghet for borgerne at det finnes steder å betro seg. Dette settes opp mot ønsket om og plikten til å avverge forbrytelser. Her trer hensynet til den andre inn, og vi utfordres på vår omsorg for barn og ungdom. Sist trer også behovet for å hjelpe når man stadig er bundet av taushetsplikten fram. Man ser at den andre lider, men har egentlig ikke anledning til å gå videre med informasjonen.

Jussen om taushetsplikt møter oss i enkeltsituasjoner hvor vi møter en annen. Det er et faktum at vår taushetsplikt ikke er absolutt, den er betinget. Det er også et faktum at heller ikke lover kan leses rett fra bok og brukes, lover fortolkes og anvendes, og gir dermed rom for skjønn.

Vi skrev innledningsvis om profesjonalitet og skjønn. Profesjonell praksis forutsetter godt skjønn. Skjønn som utøves i enkeltsituasjoner er basert på kunnskap og erfaring, og må øves opp. Teologistudiets arbeid med fortolkning er den grunnleggende øvelsen for å utvikle godt skjønn. Hver studiedag med arbeid med tekster, historie, analytisk refleksjon bidrar til praktisk klokskap i senere prestatjeneste. Arbeidsveiledning, videreutdanning og kollegasamtaler bidrar til fortsatt trening. Den

enkelte prest har ressurser til å møte de utfordrende situasjonene, men kan ikke velge å overse at samfunnet også stiller krav til hvordan kirke og prester skal opptre.

Samarbeid med andre instanser med omsorg for barn

Kirkelige ansatte bør i møte med utsatte barn og unge se seg selv som del av en større struktur rundt barnet. Både skole, helsevesen, barnevern og foreldre er naturlige og aktuelle samarbeids- og samtalepartnere for kirkelige ansatte, selv om det ikke alltid er like ønsket fra barnets/ungdommens side. Det er klokt å utvikle kontaktflaten med disse aktørene «i gode tider», med sikte på lett tilgang til samarbeid når utfordrende situasjoner oppstår. Uansett bør ethvert menighetskontor ha god oversikt over aktuelle ressurser i eget lokalmiljø. I tillegg til kontakten med andre instanser, kan god kontakt mellom de ansatte i en menighetsstab også være viktig i forkant av konkrete saker. Dersom en som stab har drøftet og kommet frem til en felles forståelse av taushetsplikt, avvergeplikt og kirkens samfunnsmandat, er en bedre rustet til å gi gode innspill og ivareta tillitsrelasjoner med egne kollegaer.

Diakon i Kvinesdal, Lene Lovise Holgersen, har utarbeidet en veileder for hvordan kirkelige ansatte best oppretter kontakt med barnevernet: «Alle barn trenger en plass i solen. Veileder for menigheter om opplysningsplikt til barneverntjenesten». Veilederen anbefales for videre og konkretiserende lesning for å forstå mer om hva omsorgssvikt er, hvordan man kan gjenkjenne den, og hvordan man melder bekymring til barnevernet. Det er verdt å merke seg at det er mulig å søke råd anonymt: i egen linje, hos barnevernet, Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep eller hos politi. Melding til barnevernet bør imidlertid helst ikke være anonym når man ikke melder som privatperson, men som kirkelig ansatte.

Hovedvei til god hjelp: Samtykke

Når kirkelige ansatte hører om barn og unges vanskeligheter, er den beste vei til hjelp å få samtykke fra barnet eller ungdommen, og på den måten bidra til bedre livssituasjon gjennom samarbeid med andre omsorgspersoner. Det kan imidlertid være slik at din handling ikke er ønsket av barnet/ungdommen. Mange livsproblemer som barn og unge opplever skaper et behov for hemmelighet, fordi de er forbundet med skam eller involverer andre viktige voksne som foreldre eller lærere. Dette er et typisk eksempel på situasjoner som utfordrer til god skjønnsutøvelse. Hvordan avveie det du oppfatter som barnets beste opp mot barnets egne ønsker? Hvilken rolle spiller tilliten barnet viser oss ved å fortelle? Hva skal vi tenke om foreldreansvaret opp mot barnets forventning om taushetsplikt?

Det er ikke et mål i seg selv å overbevise barnet eller ungdommen om at et samtykke til å ta kontakt med flere hjelpere er nødvendig. Det er viktig å ta vare på en god dialog med den det gjelder, og prøve å gjøre egne synspunkter og begrunnelser så åpne og forståelige som mulig for barnet eller ungdommen. Målet må være å bruke så mye tid på situasjonen at du kjenner deg overbevist om at du i dialog med den andre har funnet ut av hva som er rett å gjøre, dersom du velger å kontakte andre mot barnets eller ungdommens ønske. Man kan også forsøke å samarbeide med barnet/ungdommen om å finne en støtteperson (kollega eller frivillig) som kan ta vare på den som utsatte hvis du selv må handle mot barnets eller ungdommens vilje. Din avgjørelse kan både være og ikke være i tråd med barnets eller ungdommens ønsker – her må den enkelte kirkelige ansatte som

voksen og profesjonell ta ansvar. I arbeidet med dette må all kunnskap om er referert over tas i bruk, i tillegg til den fagkunnskap, livs- og yrkeserfaring den enkelte besitter.

Som vi ser er det ytterligere en faktor det er viktig å ta hensyn til når vi møter barn og unge som forteller om vanskeligheter i livet sitt: Tid. Kirkelige ansatte må ha muligheter til å ta seg tid sammen med den som forteller om vanskeligheter. Det må avklares med nærmeste overordnede at man står i en spesielt utfordrende relasjon som krever mye tid og arbeid.

Situasjonsforståelse: Hva gjør vi når vi snakker med barn og ungdom?

Hva er sjelesorg?

Som vi har sett kan en diskusjon om taushetsplikt og barn/ungdom ha utgangspunkt i hvordan samtaler med barn og ungdom forstås – er det sjelesorg, eller eventuelt - når blir de sjelesorg? Skjer det Ved en viss alder? Når barnet ber om samtale? Eller Er de det alltid? Sjelesorg og taushetsplikt er tett forbundet, og det er vanskelig å unngå at dette også påvirker våre samtaler med barn og unge. Imidlertid må man også i samtale med voksne ofte vurdere hvorvidt det som pågår faktisk er sjelesorg, og om samtalene som oppstår er taushetsbelagt.

Barneloven og foreldreansvaret legger premisser

Diskusjonen kan også tas i dialog med barneloven og foreldreansvaret. Hvordan skal kirkelige ansatte forholde seg til foreldrenes ansvar for barnet og ungdommen når han eller hun får vite om vanskeligheter i barnets liv? Som vi har sett er dette ganske godt regulert for helsepersonell med forskjellige aldersgrenser. Barneloven gir også barnet en økende myndighet over eget liv. Vi utfordrer til at vi som kirkelige ansatte også forholder oss aktivt til dette, og deler våre tanker om det med barns foreldre. Denne refleksjonen bør også gi seg utslag i hvordan vi omtaler egen taushetsplikt i møte med barn og ungdom. Vi bør alltid føye til både respekten for barns rettigheter, omsorgen for barns beste og foreldres rett til å vite det de trenger for å oppfylle foreldreansvaret. Kort sagt: Vi kan ikke snakke kort og enkelt om taushetsplikt til barn og ungdom.

Behovet for samarbeid med andre

Situasjonsbeskrivelsene i starten av denne artikkelen vil for mange kirkelige ansatte føre videre til et spørsmål om hvor de skal gjøre med informasjon om problemer i barns liv. Det kan som sagt være fordi vi som kirke naturlig ser oss selv som del av et større hele i samfunnet – et hele som i fellesskap har ansvar for barns ve og vel. Skole, helsesøster, barnevern, BUP og foreldre skal selvsagt ligge høyt oppe i bevisstheten som aktuelle samarbeidspartnere. Det er i tillegg viktig at kirkelige ansatte kjenner sin egen begrensning. De er til stede, kan lytte og samtale, men har relativt få virkemidler for å hjelpe barnet med problemene. Veien videre til en bedre hverdag går ofte gjennom aktører med større handlekraft på vegne av barnet.

Kirkelige ansattes normale vei til de andre aktørene er som tidligere sagt å få samtykke fra barnet til å skaffe det hjelp. I noen saker vil man ifølge lovverket ha avvergeplikt. Da settes taushetsplikten til side, eventuelt etter å ha forsøkt et arbeid fram mot samtykke. Et åpent spørsmål er om det i tillegg bør skapes en forpliktelse hos de kirkelige ansatte (med yrkesmessig taushetsplikt) til å melde videre til foreldre og andre aktører også ved «mindre» problemer enn de som omfattes av avvergeplikten. Det er mulig å tenke seg noen aldersgrenser som regulerer dette, at informasjon f.eks. barn under

tolv år deler med prester og andre kirkelige ansatte skal bringes videre til foreldrene, dersom det er viktig for at de skal kunne ta sitt foreldreansvar etter barneloven. Vi tror et felles utviklingsarbeid lokalt i møte med vanskelige situasjoner er den beste veien å gå, slik at en i fellesskap kan oppøve godt skjønn. Dette kan bli gull verdt i de krevende en-til-en-situasjonene.

Faglige kommentarer til presters dilemma

Dan Månsson oppsummerer dilemmaene særlig prester står i når de møter barn i sin artikkel «At lægge øre til børns klagesang». Han framholder at han også i møte med barn opptrer som sjelesørger og har taushetsplikt. Samtidig vil han oppmuntre barnet til å snakke videre med foreldre og andre når han oppfatter det de forteller om som for tungt å bære alene for et barn. Han vil forholde seg til avvergeplikten, men det virkelig vanskelige er når han får høre om vanskelige situasjoner og relasjoner i barnets liv som faller utenfor denne plikten. Han konkluderer som de fleste av oss har måttet gjøre: Først forsøke å få barnet til å gå til andre, dernest vurdere om taushetsplikten må brytes. Han er nødt til å overlate problemet til sitt eget skjønn.

Sjur Isaksen skriver også om dette temaet, i Luthersk kirketidende 4/12. Han viser til advokat Rikke Lassen og skriver: «Hun hevder at en dynamisk fortolkning av nødrettsprinsippet, sammen med de nye presiseringene i §139 (avvergeplikten gml. straffelov, nå §196, vår komm.), gir kirken og prestene en vesentlig større mulighet til å ivareta det sårbare barnet enn det vi er vant til å tenke. Men hun stiller også spørsmålet om prester faktisk er villige til å gå inn i disse vanskelige avveiningene.» Det er altså mulig at presters og andre kirkelige ansattes handlingsrom er større enn vi tror.

Kjartan Leer-Salvesens doktoravhandling fra 2015 synliggjør at presters selvforståelse kan ha betydning for skjønnsutøvelsen. Leer-Salvesen argumenterer for at selvforståelser som medvander eller støttespiller kan sammenheng med ønsket om å holde på tillitsrelasjonen til konfidenten. Dette kan i sin tur føre til at en ikke oppfyller avvergeplikten – en kan vegre seg for å gå på tvers av konfidentens uttalte ønsker (Leer-Salvesen 2015, s. 163). For noen av prestene i Leer-Salvesens utvalg var en selvforståelse av skulle være til stede, men ikke for nær, sentral. En informant omtalte dette som at presten var som en tannlege – forstått som en profesjonell som en trenger i en akutt situasjon, men som en ikke ønsker å ha daglig kontakt med (s. 159). En av prestene i studien understreket at presten og kirka representerer et særskilt rom for betroelser, der det som blir sagt ikke skal ageres på (Leer-Salvesen 2015, s. 157). På denne måten kommer en sterk lojalitet til både profesjonen og kirka fram – en vil bevare det særegne og være et tilfluktssted. Det kan tenkes at dette hever terskelen for å melde fra for den enkelte prest.

Det er ofte vanskelig å oppdage og avdekke vold og overgrep, og uttrykket «du ser det ikke før du tror det» er illustrerende. Forskningen understreker at det er lavere terskel for å melde om fysisk vold med synlige merker enn det er å melde om seksuelle overgrep eller psykologisk/emosjonelt misbruk (Wright 2000, s.48 i Leer-Salvesen 2015, s. 229). For prestene i Leer-Salvesens avhandling, var ofte vurderingene av bekymringsmelding knyttet til krisesituasjoner med vold eller selvmordsfare (s. 169). En slik holdning kan ha sammenheng med at prester ikke har samme grunnlag for observasjon over lengre tid, slik skole og helsevesen/helsesøster kan ha. Formuleringen som mange prester brukte om sine vurderinger var «hvis liv og helse er truet». Viktige spørsmål blir derfor: Hva innebærer «fare for liv og helse»? Er det bare snakk om livstruende situasjoner? Og oppfatter prestene selv at de har ansvar?

Som profesjonsutøvere gjør vi subjektive terskelvurderinger. Disse er ofte knyttet til vurderinger av *alvorlighetsgrad* og *beslutningsgrunnlagets kvalitet og kvantitet* (Leer-Salvesen 2015, s. 174).

Vurderingene blir gjort bevisst eller ubevisst. Eksempler på dette kan være å vurdere barn eller unge som «roper om mye oppmerksomhet», som mindre troverdige enn de som har en litt mer tilbaketrukket rolle (Leer-Salvesen 2015, s. 172). Andre terskelvurderinger kan handle om vurdert modenhet, som for eksempel at en jente på 13 år kan virke voksen og i kontroll av det som skjer når hun har en mye eldre kjæreste (Leer-Salvesen 2015, s. 168), eller at en oppfatter at det er andre som har større myndighet/ansvar for å gjøre noe i situasjonen (Leer-Salvesen 2015, s. 175). For å få øye på sine egne vurderinger i en sak, kan det være lurt å notere seg tidspunkt, situasjoner og bekymringer i en sak. På den måten kan en bedre huske tilbake, og notatene kan bli viktige ved en senere anledning. Notater av denne typen må oppbevares konfidensielt på arbeidsplassen og makuleres etter nedskrevne rutiner.

Tydighet på rolle og taushetsplikt

Haldor Øvreeide er psykolog og har skrevet boka: «Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner». Han framholder at barn trenger voksnes oppmerksomhet på tre områder: Autonomi, medopplevelse og beskyttelse. Barn trenger respekt og ansvar, de trenger støtte, anerkjennelse og ledelse, de trenger medopplevelse på erfaringer de ikke mestrer. Samtalene med barn i vanskeligheter kan være støttende, informerende og/eller utredende.

Kirkelige ansatte bør være bevisst på sin avgrensede rolle i møte med barn, og skal ikke stille opp på for eksempel «utredende» samtaler. Men dersom det er oss og ingen andre barnet snakker med må vi nødvendigvis også være villige til for en periode å by på mer enn støtte. Da kan Øvreeides huskeliste med «oppmerksomhetspunkter» være nyttige å ha med seg:

- Hvilke rettigheter har barnet i forhold til deg?
- Hvem har ansvar for barnet i forhold til oppgaven din?
- Hvilken informasjon har barnet om oppgaven din?
- Hva søker du svar på hos barnet?
- Hvilke konsekvenser kan/skal barnets uttrykk få?

Det er viktig å ikke love barn og unge absolutt taushetsplikt. Det kan sette en i en vanskelig situasjon dersom opplysningene som kommer fram i samtalen innebærer en plikt til å rapportere/melde. Når en snakker om at en har taushetsplikt kan en si at det som blir sagt, blir mellom den kirkelig ansatte og barnet/ungdommen, men at den ansatte må fortelle det videre dersom det som blir fortalt handler om noe farlig. Man kan for eksempel si: «Du kan stole på meg, og du kan stole på at jeg vil ditt beste. Hvis det du forteller meg er veldig alvorlig har jeg plikt til å hjelpe deg så godt jeg kan, og noen ganger betyr det å melde fra til noen andre som kan gjøre noe med situasjonen. Det betyr ikke at du ikke skal få fortsette å snakke med meg eller at jeg glemmer deg, men at det er flere voksne som vil hjelpe deg sånn at du får det trygt.»

Kirkelig ansatte som møter barn og ungdom skal ha tilgang til god veiledning, og det må etableres rutiner for et åpent samarbeid mellom ansatte og frivillige som står sammen i barne- og ungdomsarbeidet. Foreldre, barn og ungdom skal vite at de treffer et arbeidsfelleskap som sammen tar vare på barn og ungdom. Det forhindrer ikke enkeltsamtaler med enkeltvoksne som et barn eller en ungdom får særlig tillit til.

Hva gjør vi med bekymringen? Et eksempel

Helt til slutt i denne artikkelen har vi laget en fortelling om hvordan en kirkelig ansatt bruker sitt skjønn i møte med en bekymring. Vi håper den illustrerer noen av de dilemmaene og synspunktene som kan komme til syne når en av oss blir bekymret for et barn eller en ungdom.

Line er barne- og ungdomsprest på et lite sted. Hun er opptatt av å være tilgjengelig, gi trygghet og skape nærhet til de hun møter i jobben sin. Hun har god kontakt med ungdommene i konfirmantarbeidet, og også med fjorårskonfirmantene. I det siste har hun tenkt litt ekstra på en av guttene i ungdomsarbeidet, Markus, som er 11 år. Gjennom kommunikasjonen som Markus og de andre i ungdomsarbeidet har hatt på Facebook har Line fått en mistanke om at Markus sliter med noe. En kveld sender Markus en SMS til Line, der det står: «Jeg er så redd. Jeg kan ikke være hjemme lenger. Det er så ekkelt». Når Line svarer og ber han inn til samtale, svarer han ikke. Hun bestemmer seg for å drøfte saken med resten av staben.

I staben er Line påpasselig med å anonymisere hvem det er snakk om. Kollegaene inntar ulike posisjoner, og Line får ulike råd og synspunkt på hva hun bør foreta seg når det gjelder saken hun står oppe i.

Bjørn, som er sogneprest, mener at Line må få tatt en samtale med Markus. Han understreker at hun har streng taushetsplikt, og er opptatt av at Line ikke skal foreta seg noe forhastet. Han oppfordrer henne til å holde hodet kaldt i en vanskelig situasjon. Line påpeker at hun lurer på om hun avvergeplikt i situasjonen, men Bjørn holder fast på at prester og advokater er de med den strengeste taushetsplikten av alle. Om det ikke løser seg uten å involvere noen andre, råder han henne til å ta kontakt med veileder/prost.

Kristian er trosopplærer og pedagog, og mener at den informasjonen som Line har fått kvalifiserer til bekymringsmelding til barnevernet. Han understreker at SMSen bør leses som et rop om hjelp, og at Line plikter å hjelpe Markus på en eller annen måte, og at hun ikke bør vente lenge.

Ida er ungdomsdiakon, og er opptatt av menighetens mulighet til å være synlige og tilstede på sosiale medier. Hun er tilhenger av uformelle arenaer for kommunikasjon, og mener at informasjonen som Line har plukket opp fra Facebook-kommunikasjonen mellom Markus og vennene hans er grunnlag godt nok for å bruke avvergeplikten og gripe inn.

Line blir usikker på hva hun skal gjøre videre. Særlig er Bjørn sine innspill som erfaren prest med på skape tvil om hva hun har plikt til å foreta seg. Hun bestemmer seg for å søke veiledning, og ber de andre kollegaene om å ikke spre rykter eller snakke med noen om det hun har fortalt om Markus. Hos prosten får hun understreket at hun har avvergeplikt i situasjonen, og hun bestemmer seg for å melde til barnevernet. Først vil hun likevel prøve enda en gang å få kontakt med Markus, og veileder godkjenner dette.

Det går en uke, og Line klarer å få kontakt med Markus en kveld på ungdomsklubben. Hun spør om han kan tenke seg å snakke med henne, og de tar en samtale i hjørnet av lokalet, der de kan sitte uforstyrret. Markus får formidlet at faren «tar på og gjør ekle ting» med søsteren og han, og at han blir kvalm av å snakke om det. Line forsikrer han om at det er bra at han forteller, og at det skal gå bra med han og søsteren. Markus er veldig bekymret for hva som kommer til å skje hjemme etter at han har snakket med Line.

Line avtaler en samtale til med Markus, og i mellomtiden får hun snakket med Kristian om at han kan holde kontakten med Markus, når hun selv må melde. Det er en vanskelig situasjon for Line, og hun

forteller Markus at hun har plikt til å skaffe hjelp, selv om det er mot hans vilje. Hun gjør det klart at han både kan snakke med henne og med Kristian underveis i prosessen, og at de alltid har en åpen dør for han. Etter at barnevernet er kontaktet, blir Markus og søsteren flyttet til en annen familie i nabokommunen. Markus holder seg lenge borte fra ungdomsarbeidet, og Line og de andre har ikke kontakt med han. En dag stikker han innom, og forteller Kristian og Line at det går bedre med både han og søsteren nå, selv om de har hatt noen veldig vanskelige måneder.

Litteratur

Dina Willemse (Praktisk-teologisk rådgiver ved Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep) og **Marit Bunkholt** (Fagsjef i Presteforeningen) har skrevet denne artikkelen som en bakgrunn og utdyping av ressursheftet «**Kirkens samtaler med barn og ungdom**». Ressursheftet er utarbeidet i et samarbeid mellom Kirkelig ressurscenter mot vold og seksuelle overgrep, Diakonforbundet, Kirkelig undervisningsforbund og Presteforeningen. Arbeidet har fått økonomisk støtte fra *Størst av alt – trosopplæring i Den norske kirke*.

Både artikkelen og ressursheftet er publisert i trosopplæringsressursbank og på profesjonsforeningenes nettsider:

<http://www.ressursbanken.no/>

<http://www.prest.no/>

<http://www.kufo.org/>

<http://www.diakonforbundet.no/>

<http://www.kirkeligressurscenter.no/>

«**Veiledningshefte for kirkelige arbeidsgivere ved mistanke eller anklage mot arbeidstaker om seksuelle overgrep**» (skal revideres og oppdateres på lovendringer)

<https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/kkd/kirke/veiledningshefte.pdf?id=2258418>

«**Alle barn trenger en plass i solen**». Veileder for menigheter om opplysningsplikt til barneverntjenesten. Utgitt av Kvinesdal kirkelige fellesråd 2016. Skrevet av Lene Lovise Holgersen.

Ole Herman Fisknes har en artikkel i Inter Collegas 1/2006 som gir en framstilling av begge former for taushetsplikt (<http://www.prest.no/lov-og-rett/ressursbank-lov-rett/artikler-om-lov-og-rett-fra-inter-collegas/presters-taushetsplikt/>).

Brev om skjerping av avvergeplikten:

https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/JD/Vedlegg/Brev_avvergingsplikt.pdf

Kjartan Leer-Salvesen disputerte ved UiA i Kristiansand 19.februar 2016. Avhandlingen hans heter: "Profesjonsetikk for lærere og prester. Mellom taushetsplikt og avvergelsesplikt". Oppslag om disputasen i Aftenposten: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/--Larere-og-prester-har-for-hoy-terskel-for-a-melde-bekymring-om-barn-8328424.html>

Avhandlingen ligger her: <https://brage.bibsys.no/xmlui//handle/11250/2378840>.

Leif Gunnar Engedal, B. Lennart Persson og Elisabeth Torp har redigert boka «Trygge rom. Trosopplæring i møte med sårbare og overgrepsutsatte barn og unge», Verbum 2013. I denne boka er det blant annet en artikkel av Gunhild Nordgaard Hermstad og Sjur Isaksen: «Den fortrolige samtalen med ungdom». Her finnes også Torps og Perssons artikkel «Taushetsplikt og avvergeplikt i møte med barn og unge».

Luthersk kirketidende 4/12 Temanummer om taushetsplikt og avvergeplikt.

Paul Leer-Salvesen har et kapittel om presters synspunkter på forvaltning av taushetsplikten i boka «Moderne prester» (s.158-178). Verbum 2005.

Dan Månsson oppsummerer dilemmaene prester står i møte med barn i sin artikkel «At lægge øre til børns klagesang» (http://www.kpi.dk/media/11251/at_lægge_øre_til_børns_klagesang.pdf)

Anne Kjersti Befring skriver i Tidsskrift for Den norske Legeforening 5/2004 om «Informasjon og samtykke ved behandling av barn og ungdom» (<http://tidsskriftet.no/article/987029>)

Helsedirektoratet Har gitt ut rundskrivet: Helsepersonells taushetsplikt.

<https://helsedirektoratet.no/publikasjoner/helsepersonells-taushetsplikt-vern-av-pasientens-integritet-i-helsepersonells-samtaler-med-pasienten>

KS har gitt ut veilederen «Taushetsplikt og samhandling i kommunalt arbeid for barn – ungdom – familier»

<http://www.ks.no/fagomrader/utvikling/fou/temahefter-og-veiledere/veileder-om-taushetsplikt-og-samhandling-i-kommunalt-arbeid-for-barn-ungdom-og-familier/>

Haldor Øvreeide: «Samtaler med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige situasjoner.» Høyskoleforlaget 2009.

